

sol), hogy megértsem, mit jelent. Ma már másodszer is találkoztam vele. Bizonyára több is van.

Szükség van-e föltétlenül ezekre a szavakra? Nem volna-e nélkülözhető a *-da*, *-de* képző? Ne tudnánk magunkon másképen segíteni? Főlöskézes kérdések, bizonyára több helyes mód is volna új szavak alkotására. Sok esetben legegyszerűbb volna az igének melléknévi igenevét használni főnévként, hiszen erre számos példa van nyelvünkben, amikor is a melléknévi jelzőhöz *tapad* az egész jelzős kifejezés jelentéstartalma; ilyen pl. az *ebédlő* (szoba) *favágó* (ember), *iktató* (könyv, helyiség, tisztviselő), *lejtő* (út), *levélhordó* (ember), *szabó* (mester), *temető* (kert), *szántó* (föld) és annyi más. Ugyanígy volna *kávépörkölő* (bolt), *üvegsziszoló* (műhely), *Erdélyi Étkező* (helyiség). Más módon lenne a Dohányárudá-ból (legtöbbször két szóba írva találjuk) Dohányosbolt, a Magyar Kifőzdéből *Magyar Kifőzés*, ámbár a *kifőzés* szóhoz sem kellene olyan görcsösen ragaszkodni. Jobb volna a *Magyar Konyha*, ha már *Magyar Étterem* nem akar lenni; itt a *konyha* kissé átvitt értelemben éppen azt jelenti, mint a *kifőzés*, csak magyarabbul.

De az a baj, hogy az ilyen fölvilágosítások nem jutnak el azokhoz, akiket illet. Mit lehet itt tenni? Újra a hatósághoz folyamodjunk? Egy ismerősöm, aki újabban — hála Istennek — erősen buzgó nyelvőrré vált — tréfás-komolyan azt javasolta, hogy nyelvvelmi előadásokat kellene tartani, azokon mindenkinek meg kellene jelennie, éppen mint a légvelmi előadásokon. A nyelv van olyan fontos, ha veszélyben forog, mint az ember és bármely más java; még fontosabb, mert nem egyeseké csupán, hanem az egész nemzeté. Én az emberi szabadságot vettem ellene, már is annyi kényszerű korlátja van, minek szaporítani. Azt felelte rá, a nyelv a szabadságnál is fontosabb. És ha az embereknek nem használ a szép szó, ép úgy meg kell fenyíteni, meg kell büntetni, mint a szófogadatlan gyermeket.

Hát én nem tudom, mit kellene és mit lehetne tenni (a tanfolyamos-ötlet persze képtelenség), én nem merek sem jobbra, sem balra állani, de valamit igazán meg kellene próbálni, hogy nyelvünket mindegyre meg ne csúfolják.

Kis hibák — gyakori vétségek.

31.¹ *Hagyomány?* A napokban kezembe került egy történelmi tanulmány, csak úgy lapozgattam benne, mert különösebben nem érdekelt. Egyszer aztán a lapalji jegyzetekre esett tekintetem (ezt sokan a német *Fussnoté*-t szószereint lefordítva *lábjegyzet*-nek mondják), és nem túlságos gyönyörűséggel vettem észre, hogy az újabb magyar nyelvtisztító mozgalom második évtizedében még mindig kísért a hagyományos (?) p., pag. (= pagina) *lapszám*

¹ L. még Erd. Múz. XLIV (1939), 224, 296 és XLV (1940), 77, 258.

helyett (rövidítve: *l.*), az *ibidem* az *ugyanott* (uo. vagy u. o.) helyett.¹ Sőt magában a szövegben is találtam ehhez hasonlót. Az egyik idézetben nyilvánvaló elírásból származó hibás évszám mellett zárójelben ott volt a (sic!) szó (*igy!*) vagy puszta fölkiáltó jel (!) helyett. De ezekre a latin szókra igazán semmi szükség nincsen, egy csöppet sem mondanak többet, mint a magyarok, sőt ma talán kevesebbet. Egyet mindenesetre elárulnak, azt, hogy sokszor öntudatlanul követjük a multat, akkor is, ha nem méltó rá.

32. *Takarékoskodás?* Ezt a mondatot olvastam egyik napilapunkban: X. beszél „A bánsági hegyvidék és barlangjairól“. Az előadás címe bizonyvalóan ez volt: *A bánsági hegyvidék és barlangjai*; így változatlanul azonban nem lehet beléilleszteni az előbbi mondatba, még így se: *A bánsági hegyvidék és barlangjai-ról* (a ragot kötőjellel kapcsolva a szóhoz). A határozóragot kétszer kell kitennünk: X beszél a bánsági hegyvidékről és barlangjairól. Az igaz, hogy ebben az esetben azt hihetnők, hogy ez az előadótól megállapított cím, így pedig latinos, mert ez a nyelv szerette a címeket *de* előljáróval szerkeszteni. (De *amicitia*, *De conjuratione Catilinae*). Jobb tehát más szerkezethez folyamodni, hogy ne legyünk kénytelenek sem az eredeti címet megmásítani, sem régi, de már elavult hagyományokat földézni. A régiségben ugyanis elég gyakran találkozunk ragoknak (néha képzőknek is) ilyen-szerű takarékos használatával. Helyesebb így írni: Az előadásnak címe: *A bánsági hegyvidék és barlangjai*. Hiba a tárgyrag elhagyása ebben a mondatban: *H. István és feleségét* búcsúztatja az előkelő násznép; helyesen: *H. Istvánt és feleségét*. A ragnak egyszeri kitétele csak szópárok ragozásakor fordul néha elő: *sütés-főzésnek*; *sürgés-forgással*; ismerem én minden ija-fiát, minden, mi szem-szájnak ingere stb.

33. *A -nál, -nél rag* hibás használatáról, más ragok rovására való túltengéséről már sokan és sokszor írtak. Az *Erdélyi Múzeum* 1938. évi XLIII. folyamában Szabó T. Attila foglalta össze hét pontban az idetartozó vétségeket; ismét azért teszem szóvá, mert előfordulásuk nem kevesbedett, némelyiküket még igen bántónak, csúnyának érzem.

Leggyakrabban a hely- és képehatározó *ban*, *-ben* ragot akarja pótolni, de nem ritkán az időhatározó *-kor* rag szerepét is vállalja. Csak egy-két példát kívánok felsorolni. 1. A szükséges bejelentő-lapokat a polgármesteri hivataloknál lehet megszerezni, helyesen: *hivatalokban* volna; magyar észjárás szerint *hivataloknál* azt jelentené, hogy a hivatalok mellett. 2. Ugyanilyen természetű ez is: A háztulajdonos köteles... lakóit 48 óra alatt a rendőrség állambiztonsági ügyosztályánál bejelenteni, helyesen: *ügyosztályában* vagy *ügyosztályán*. 3. Érdekesen figyelhető ez meg a kötet három rokon novellájánál, helyesen: *novellájában*. — 4. Ez a költő annyira társadalmi lény, hogy szerelmese szépségének megítélésénél sem feledkezik meg ember-

¹ E jelenség itt Erdélyben jórészt a hasonló rövidítéseket alkalmazó rumén tudományosság hatásának tulajdonítható (*A szerk.*).

társai véleményéről; helyesen: megítélés~~kor~~ vagy megítélése alkalmával. — 5. Még föltűnőbb a hiba a következő példában: ...szívesen segítene politikai bonyodalmainak kibogozásánál; helyesen: kibogozásában. Bántó a vétség azért is, mert *segíteni valakinek valamiben* legmegrögzöttebb vonzatú szólásaink közé tartozik.

34. *A -nak, -nek rag elhagyása* is a gyakori vétségek közé tartozik, erről is volt már szó folyóiratunkban (L. XLIII:1938. 59—61.), de a fülsértők közül mégis felsorolok egynéhányat, hátha a többszöri figyelmeztetésnek valamelyes eredménye lenne. 1. Beszélgetés Pataky Kálmán, a világhírű magyar operaénekes testvérbátyjával, helyesen: Pataky Kálmánnak, a világhírű magyar operaénekesnek testvérbátyjával. A rag ilyenkor, amikor a birtokos jelzőnek értelmezője van, nem hagyható el. — 2. Ugyanezért hibás a következő kifejezés: A ház gazdája: dr. Vécsei Jenő, előbb szabadkai, majd zombori orvos özvegye, végtelenül kedves... úriasszony, helyesen: dr. Vécsei Jenőnek,... zombori orvosnak özvegye. Ebben az esetben olyan hosszú az értelmező, hogy a mondat a ragok elhagyása miatt csaknem értelmetlenné válik. — 3. Suta a rag nélkül ez a mondat is: ... a magyar sajtó közölte a Politika című belgrádi lap azt az értesülését, helyesen: 'belgrádi lapnak értesülését. — 4. ...csodálatosan megszépült a kolozsvári főtér, téli éjtszakák ez a gyönyörű látványa, helyesen: téli éjtszakáknak ez a gyönyörű látványa. A két utóbbi mondatban a jelző és a jelzett szó közé ékelt mutató névmás teszi a *-nak, -nek* ragot nélkülözhetlenné. Még kevésbé mellőzhető a rag a következő (utolsó) példában: A király meghagyta neki, hogy hívja meg a vitéz pókcsalád mind a tíz fiát, helyesen: a pókcsaládnak mind a tíz fiát. A tartalmas számnévi jelző teszi itt a ragot szükségessé.

35. *Étkezés — étkeztetés.* Geleji Katona István volt az eső, aki a címben jelzett különbségtételt szükségesnek tartotta. Azt mondja Magyar Grammatikáscsájában (1645), hogy meg kell különböztetni „a passiva voxokat az activáktól“, mert anélkül értelmetlenség származik, néha meg éppen az ellenkezőjét állítjuk annak, amit akarunk. *Az ember teremtése, megváltása* (teremtése, megváltatása helyett) — szerinte — istenkáromlás-számba vehető, mert azt teszi, hogy az ember teremt, az ember vált meg, holott teremtetik és megváltatik. Geleji Katona Istvánnak jó nyelvérzéke volt, munkájában sok érdekes és figyelemreméltó észrevételt találunk, de néha megesett, hogy nyelvérzéke helyett a logikára hallgatott; ezelőtt 300 évvel ez igazán nem csodálatos.

Vannak azonban ma is olyanok, akik hozzá hasonlóan gondolkoznak. Ma is olvashatunk *passiva voxokat*, azaz szenvedő igealakokból képzett főneveket ott is, ahol nincs rájuk szükség. 1. Mindig megvolt Angliában a törekvés arra, hogy oly barátságos viszonyt teremtsen Franciaországgal, amely a francia részről való *meztámadtatás* veszélyét elhárítja. Semmi félreértés sem származik abból, ha az egyszerűbb *meztámadás* szót használjuk, hiszen

ott van előtte a *francia részről való* jelző is. — 2. A súlyos forgalmi és mozdonyhelyzetre (!?) való tekintettel különvonatok *közlekedtetésére* ezidőszereint nincs meg a lehetőség. Itt is megfelelőne a különvonatok *közlekedésére* (vagy indítására, engedélyezésére). — 3. Dr. Csáky István díszdoktorrá *avatatása* a kolozsvári egyetemen; helyesen: díszdoktorrá *avatása*.

Ez a két utolsó egészen új alkotás, nem emlékszem, hogy eddig olvastam vagy hallottam volna. Az a gyanúm, hogy kimondani nem is meri senki. — 4. Ennél frissebbet és csúfabbat csak egyet találtam egy napilap hírei között, a címbéli *étkeztetést*. Szegény, külvárosi gyermekeknek napközi otthonokban ebéddel való ellátásáról volt benne szó. Azt megértem, hogy az *etetés* szót nem akarta a cikk írója használni, mert azt állatokról szoktuk mondani (ámbár ebben a formában: megettetem a gyermeket, etesd meg a gyermeket, mindennapos), az *étetés*-t sem vehette elő, mert *megéttetni* annyi mint megmérgezni, de bátran írhatta volna: *külvárosi gyermekek ebédje* vagy *ellátása* vagy egyszerűen *étkezése*.

Hasonlóképen kifogásolhatók ezek: 5... kormánybiztossá történt *kineveztetése* [*kinevezése* helyett] általános megnyugvást keltett; 6. Hosszú *hányattatás* után [*hányatás* vagy *hányódás* után] betegen érkezett el végső céljához; 7. A költői ingénium *fölfedeztetése* [helyesen: *felfedezése*] lassan érlelődött; 8. Hagyományos, csaknem megszentelt formák szerint szokás az *úrvacsora szerezteséről* beszélni, de már fölösleges a szenvedő igéből alkotott főnév használata ebben a magyarázatban: A református hit a *szakramentumi tápláltatást* nem *matériálisan* fogja föl.

Ennek a mesterkéltnak, csak papiroson élő szóalaknak használata csak abban az esetben volna menthető, ha valóban kétértelműséget, félreértést keltené véle elkerülnünk.

36. *Nevem napja és névnapom*. Az Akadémia helyesírási szabályai, ill. szójegyzéke szerint *névnap* szavunknak személyragos alakja helyesen *nevem napja*, *neved napja* s így tovább. Ezt a szabályt azonban már többen elvetik, mint ahányan megtartják, úgyhogy nemsokára törvényesíteni kell a *névnapom*, *névnapod* alakokat is. Ez onnan jut eszembe, hogy nemrégiben egy hasonló, de sokkal szokatlanabb szabálytalanságot olvastam, még pedig *Kosztolányi* Dezső Kortársak című munkájában (a 183. lapon): Minden szó annyira ismerős, akár *atyafiaim* [atyámfiai] szava. Nehezen dönthető el, hogy vajjon a nyelvnek ez a kiváló mestere szándékosan vagy szándéktalanul használta ezt a formát. Úgy gondolom, hogy véletlenül rájárt a tolla, hamar észrevette ugyan, de mint különösséget meghagyta, hiszen nem nyelvtudós volt, hanem nyelvművész, aki szerette stílusában az egyéni vonásokat.

A Keleti Ujság egy régebbi számában ezt olvastam: Ő esett *keze-ügyünkbe* [kezünk ügyébe], így hát parancsolgatni kezdünk neki. Természetes, hogy ezt is hibának érezzük, mint az előbbi, de ha olyan gyakran használják őket, mint a *névnapom*-ot, ép úgy hozzászoknánk ezekhez is.

Aminthogy például éppen ellenkezőleg legalább is különösnek érezzük a következő mondat egyik hasonló összetett szavának voltaképen szabályos személyragozását: ...hogy aztán lelkiismeretes tépelődésekkel állapíthassák meg *maguktartását* az új helyzetben (egy neveléstudományi munkából; szokottabb volna: *magatartásukat*). Sőt nemcsak szokatlannak, hanem valósággal hibának tartjuk ezt: „...döbbennem illik, ha magam is szívemen hordom *anyámmnyelve* szépségét, épségét, romlatlan állapotját (egy szépirodalmi folyóiratból). Az *anyanyelv* szót már csak a második tagján lehet személyragozni (anyanyelvem, anyanyelved stb.), mert a szó félig-meddig átvitt értelmű, az anyanyelv sem mindig azonos az édesanya nyelvével. Anyámmnyelve *valóban* édesanyám nyelvét jelentené, de nem föltétlenül az enyémet is.

Mindebből az tűnik ki, hogy a nyelv szabályai nem általánosak, nem kivételnélküliek; továbbá az is, hogy ezek a szabályok nem örökérvényűek. Ami helyes száz esetben, helytelen lehet a százegyedikben; ami helyes ma, idő múltán helytelen is lehet.

Brüll Emánuel.